

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

УДК 94(477)+339.172«1991–2004»

С. В. Алексеев

РОЗВИТОК ТОВАРНИХ БІРЖ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ (1991–2004 рр.)

Донбаська державна машинобудівна академія,
вул. Шкадінова, 72, Краматорськ, Донецька обл., 84313, Україна

Алексеев Сергій Васильович, к. і. н., доц., доцент кафедри філософії та соціально-політичних наук, e-mail: aleks.s.v@bk.ru

АНОТАЦІЯ

В інфраструктурі ринкової економіки особливе місце займають біржі, серед яких товарні біржі виконують власні важливі функції. Організація торгово-біржової діяльності в Україні в перехідний до ринку період стала об'єктивно обумовленою необхідністю. Але економічні, політичні, правові та інші умови для нормального розвитку біржового ринку в цілому були несприятливі, через що він мав певну специфіку. У статті розглянуті основні соціально-економічні, правові та інші передумови та фактори, що впливали на процес формування та розвитку біржового товарного ринку в Україні у 1991–2004 роках. З історичної точки зору проаналізовані основні тенденції, напрями, особливості та проблеми становлення товарних бірж в Україні. Розглянуті основні проблеми державного регулювання біржового ринку й формування його нормативно-правової бази. У висновках зазначено, що в перехідний до ринку період в Україні місце товарної біржі залишалося досить незначним. Товарні біржі не виконували свої регуляторні функції. В Україні на початку ХХІ ст. спостерігалася криза універсальної товарної біржі як інституту ринку. Причинами цієї кризи були відсутність у держави цілісної концепції становлення товарних бірж, недосконалість біржового законодавства, відсутність ринкової біржової культури та нового покоління фахівців, здатних діяти у динамічному біржовому середовищі.

Ключові слова: Україна; ринкова економіка; перехідний період; товарна біржа; біржовий ринок; біржова торгівля; біржове законодавство.

С. В. Алексеев

**РАЗВИТИЕ ТОВАРНЫХ БИРЖ В УКРАИНЕ
В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ РЫНКА
(1991–2004 гг.)**

Донбасская государственная машиностроительная академия,
ул. Шкадинова, 72, Краматорск, Донецкая обл., 84313, Украина

Алексеев Сергей Васильевич, к. и. н., доц., доцент кафедры философии и социально-политических наук, e-mail: aleks.s.v@bk.ru

АННОТАЦИЯ

В инфраструктуре рыночной экономики особое место занимают биржи, среди которых товарные биржи выполняют свои важные функции. Организация торгово-биржевой деятельности в Украине в переходный к рынку период стала объективно обусловленной необходимостью. Но экономические, политические, правовые и другие условия для нормального развития биржевого рынка в целом были неблагоприятными, в результате чего он имел определённую специфику. В статье рассмотрены основные социально-экономические, правовые и другие предпосылки и факторы, которые влияли на процесс формирования и развития биржевого товарного рынка в Украине в 1991–2004 годах. С исторической точки зрения проанализированы основные тенденции, направления, особенности и проблемы становления товарных бирж в Украине. Рассмотрены основные проблемы государственного регулирования биржевого рынка и формирования его нормативно-правовой базы. В выводах подчёркнуто, что в переходный к рынку период в Украине место товарной биржи оставалось довольно неопределённым. Товарные биржи не выполняли свои регуляторные функции. В Украине в начале XXI ст. наблюдался кризис универсальной товарной биржи как института рынка. Причинами этого кризиса были отсутствие у государства целостной концепции становления товарных бирж, несовершенство биржевого законодательства, отсутствие рыночной биржевой культуры и нового поколения специалистов, способных действовать в динамичной биржевой среде.

Ключевые слова: Украина; рыночная экономика; переходный период; товарная биржа; биржевой рынок; биржевая торговля; биржевое законодательство.

S. V. Aleksieiev

**DEVELOPMENT OF COMMODITY EXCHANGES IN UKRAINE
DURING THE EMERGENCE OF MARKET ECONOMY
(1991—2004)**

Donbas State Engineering Academy,
72 Shkadinova St., Kramatorsk, 84313, Ukraine

Aleksieiev Serhii Vasylovych, PhD in History, Associate Professor, Assistant Professor of Philosophical Studies and Humanities Department, e-mail: aleks.s.v@bk.ru

ABSTRACT

Exchanges occupy a special place in the infrastructure of market economy, and commodity exchanges perform their own important functions. Organization of trading and exchange activities became an objective necessity for Ukraine during transition period to market economy. However, economic, political, legal and other circumstances on the whole were unfavorable for normal exchange market development; as a result, the exchange market developed certain specifics. The article examines basic socio-economic, legal and other pre-conditions and factors which influenced the process of the exchange commodity market formation and development in Ukraine in 1991–2004. Basic tendencies, directions, features and problems of commodity exchange establishment in Ukraine are analyzed from the historical point of view. The main problems of government control of exchange market and its normative and legal basis formation are considered. The conclusions underline that the place of commodity exchange in Ukraine in the transitional period to the market economy remained rather uncertain. Commodity exchanges did not execute their regulatory functions. In Ukraine at the beginning of the 21st century universal commodity exchange as a market institution was in crisis. The reasons of this crisis lied in the state's lack of integral conception of commodity exchanges formation and imperfection of exchange legislation, as well as in absence of market exchange culture and of the new generation of specialists who would be able to operate in dynamic exchange environment.

Key words: Ukraine; market economy; transitional period; commodity exchange; exchange market; exchange trade; exchange legislation.

Як відомо, важливим елементом ринкового середовища є ринкова інфраструктура, яка становить систему підприємств і організацій, що забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів та робочої сили. До таких структур належать та-

кож фондові і товарні біржі. Отже, в інфраструктурі ринкової економіки особливе місце займають біржі, серед яких товарні біржі виконують власні важливі функції.

У світовій практиці ринкового господарювання, поруч з іншими, вагоме місце належить біржовим торговим операціям. Функціонування товарних бірж сприяє формуванню конкурентного середовища, розвитку вільного ринку товарів, мінімізації втручання держави в торгівельно-збутові процеси, підвищенню ефективності господарювання в цілому багатьох суб'єктів підприємницької діяльності.

Отже, організація торгово-біржової діяльності в Україні в перехідний до ринку період стала об'єктивно обумовленою необхідністю. Але на перехідному етапі економічні, політичні та інші умови для нормального розвитку біржової торгівлі та біржового ринку в цілому були несприятливі, через що він мав певну специфіку.

У зв'язку з цим виглядає нагальною проблема вивчення соціально-економічних, політичних, правових та інших передумов та чинників, які в період 1991–2004 рр. впливали на процес формування та розвитку біржового ринку в Україні. При цьому принагідно зазначимо, що ця проблема поки що не користується популярністю серед дослідників новітньої історії України і залишається малодослідженою.

Проте вже набутий практичний досвід з формування біржового ринку в Україні протягом 1991–2004 рр. все ж таки знайшов певне висвітлення в публікаціях державних службовців, фахівців з державного управління і права, науковців, економістів тощо.

Тут варто вказати, перш за все, на наукові праці Саблука П. Т., Шпичака О. М. та Губського Б. В. [1; 2], в яких аналізуються діяльність товарних бірж, нормативно-правові аспекти, технології біржового ринку та перспективи розвитку товарних бірж в Україні в період становлення ринкової економіки. Загальні проблеми формування та функціонування товарних бірж на внутрішньому ринку України розглядаються у наукових працях Єщенко Е., Пилипчука В., Моїсеєва Ю., Чуркина А., Мищука Г. [3–7] та інших авторів. Правові аспекти торгово-біржової діяльності аналізують у своїх працях Барабаш О., Пилипко О., Моїсеєв Ю. [8; 9] та інші.

І все ж таки, остаточно нез'ясованим залишається вплив соціально-економічних та політичних процесів, що відбувалися в Україні з початку її незалежності, на становлення та розвиток біржового ринку. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне продовжити вивчення зазначеної проблеми з точки зору сучасного розуміння ситуації.

У пропонованій статті ми поставили за мету з історичної точки зору проаналізувати соціально-економічні, політичні, правові та інші передумови та фактори, що впливали на процес формування та розвитку біржового товарного ринку в Україні. Це дасть нам можливість визначитись у питаннях про напрями, тенденції, особливості та проблеми становлення товарних бірж в Україні в перехідний до ринку період.

Починаючи безпосереднє висвітлення проблеми, зазначимо, що у ході економічного реформування, починаючи з 1991 р., розпочався процес становлення нових організаційних форм та інститутів оптової торгівлі, серед яких найбільш помітними стали ярмарки, виставки, товарні біржі тощо. Отже, перехід до ринкової економіки став об'єктивним фактором, що обумовив появу в Україні великої кількості товарних бірж. У 1991 р. в Україні вже була зареєстрована 61 товарна біржа, що майже у 4 рази перевищувало їх кількість через рік після проголошення непу. У 1992 р. було зареєстровано вже 66 товарних бірж [10, с. 357]. Однак зауважимо, що більшість бірж лише епізодично здійснювали свою діяльність, а 19 взагалі були тільки зареєстровані. Але значення цих нових інститутів у суспільстві визначалось не масштабами їхньої діяльності, а ринковим характером їх роботи, який кардинально відрізнявся від попередніх розподільчих форм.

Товарні біржі переважно засновували органи влади на місцях або в центрі. Біржі України були різноманітні за своєю структурою, складом учасників, правилами біржової торгівлі. Товарні біржі засновувалися, передусім, як посередники і, як правило, на них торгували і навіть досі торгують дрібними партіями різноманітних товарів, які у світовій практиці не є об'єктами біржової торгівлі.

У грудні 1991 р. в Україні було прийнято Закон «Про товарну біржу», який став основним нормативно-правовим актом, що регламентував діяльність товарних бірж [11]. Протягом

певного часу біржова діяльність в Україні не була врегульована спеціальним законом, але здійснювалася, і навіть успішно. Так, на момент введення в силу вказаного Закону в Україні вже було зареєстровано 50 товарних бірж.

Варто зазначити, що на початку 90-х років ХХ ст. біржі в Україні створювалися в умовах економічної нестабільності, спаду виробництва, майже повної відсутності відповідної законодавчої бази, політичної боротьби, обмеження й заборони використання капіталів приватних осіб. Біржі, створені в цей період, були чимось середнім між торговим домом, ярмарком і власне біржею. Головною метою засновників цих бірж була швидка окупність внесених коштів з високою прибутковістю первісних капіталовкладень. При цьому явно недостатньою, а іноді й просто низькою була якість послуг самих учасників цих біржових структур.

Як наслідок, протягом 1992–1994 рр. спостерігався спад активності біржової діяльності й зменшення кількості реально діючих бірж. Можна навіть сказати, що біржовий ринок в Україні одразу після свого створення опинився у глибокій системній кризі. Однією з причин цього була недостатня нормативна база. Закон «Про товарну біржу», що діяв з 1991 р., був недосконалим і не задовольняв потреб біржової торгівлі. Припинення розвитку біржової торгівлі було також пов'язано з прийняттям закону про оподаткування доходу від біржової діяльності. Ще, мабуть, однією причиною була відсутність єдиного регуляторного державного органу. Але практики біржової торгівлі вважали головною причиною кризи українського біржового ринку відсутність гарантій виконання біржового контракту.

У 1995 році уряд України здійснює ряд заходів економічного й правового характеру, спрямованих на розвиток біржового ринку. Перш за все, уряд бере активну участь у становленні біржових сировинних ринків. З 1995 р. створюються необхідні умови для організації функціонування товарних бірж, здатних виконувати макроекономічні функції. Цей процес розвивався швидкими темпами ще й тому, що Національному банку та уряду вдалося подолати антиринкові настрої, що, в свою чергу, дозволило застосувати біржовий механізм формування ринкових цін на сировину, валюту, цінні папери тощо. Приймаються концепції розвитку біржових сільськогосподарських та фондо-

вих ринків, видаються постанови Кабінету Міністрів та Укази Президента України з проблем біржового будівництва.

Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 425 від 11 квітня 1996 р. в Україні була створена Державна комісія з питань організації біржового сільськогосподарського ринку [12]. Постановою Кабінету Міністрів України № 848 від 5 серпня 1997 р. була схвалена Концепція розвитку біржового ринку, яка визначила основні принципи біржового ринку сільськогосподарської продукції [13].

Як наслідок, в Україні починається стрімке зростання кількості бірж. Так, якщо у 1996 р. було зареєстровано 88 бірж, то у 1997 р. — вже 191. У 1997 р. в Україні діяло бірж універсальних, товарних і товарно-сировинних — 100, товарно-фондових і фондових — 24, агропромислових — 23, інших — 44 (див. табл.) [10, с. 357; 14, с. 347]. Уставний фонд бірж становив 10,6 млн грн, з яких 6,3 млн (60 %) приходилося на біржі Києва. Але практичну діяльність здійснювали лише 115 бірж, або 60 % зареєстрованих, 76 бірж взагалі не діяли. В середньому на одну біржу приходилося 36 брокерських контор і незалежних брокерів [15, с. 203–204].

Таблиця

Кількість бірж в Україні у 1992–2004 рр.
(на початок року)

	1992	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Всього зареєстровано	66	88	191	223	300	365	386	429	459	493
Універсальні	22	19	46	46	62	88	97	113	118	119
Товарні і товарно-сировинні	28	25	54	75	111	146	157	176	201	227
Агропромислові	4	9	23	25	29	28	31	32	31	34
Фондові та їх філії	2	14	24	24	27	26	27	27	27	29
Інші	10	21	44	53	71	77	74	81	82	84

У 1996 р. біржова діяльність здійснювалась в усіх регіонах України, розвивалися регіональні біржові ринки. Основна частина біржового обороту (54 %) приходилася на сім найбільших бірж України: Українську аграрну, Київську універсальну товарну, біржу «Десятинну» (м. Київ), Одеську товарну, Донецьку біржу «Південь» та ін. Загальний обсяг укладених угод на

біржах країни у 1996 р. становив 1149,4 млн грн. Найбільша кількість укладених угод приходилася на операції з нерухомістю — 53 %, на продаж сільгосппродукції — 27 % і продаж транспортних засобів — 10,9 %. Найбільший обсяг угод був укладений на товарно-сировинних і товарних біржах — 43 %, а також на агропромислових — 26 %. Понад 50 % угод на товарних біржах — це були угоди з нерухомістю, а не з сировиною, як у розвинутих країнах. Ф'ючерсний біржовий ринок в Україні ще не сформувався, і у 1996 р. лише Донецька біржа «Південь» і Одеська аграрна уклали ф'ючерсні контракти, переважно на паливо та пшеницю [15, с. 204].

При організації бірж в Україні спочатку передбачалося надати їм статусу приватних, але у наступні 1991–1992 та 1996 рр. були прийняті законодавчі акти, які визначали роль держави у налагодженні контролю за їх діяльністю. Тому можна говорити про становлення змішаного типу організації біржової торгівлі. Але все ж таки в Україні товарні біржі належали до приватно-правових, тому що ступінь державного регулювання був вкрай незначним й самі біржі носили закритий характер.

Ще за однією ознакою біржі поділялися на акціонерні товариства і некомерційні організації. Але законодавча невизначеність в Україні у той час призвела до того, що у 1991–1992 рр., коли реєструвалася більшість бірж, вони створювалися з яким завгодно правовим статусом, навіть як приватні підприємства. У той же час товарні біржі за своєю економічною суттю повинні були мати статус неприбуткової асоціації.

Залежно від сфери діяльності в Україні формувалися центральні, міжрегіональні й регіональні (локальні) товарні біржі. До центральних відносилися біржі Києва та Харкова. Міжрегіональні біржі, як правило, поєднували райони виробництва й споживання товарів. До таких бірж можна віднести — Товарну біржу АПК центральних областей України (м. Черкаси), Одеську та Львівську товарні біржі. Регіональні біржі — це були здебільшого обласні біржі, які охоплювали своєю діяльністю території, що збігалися з адміністративно-територіальним поділом. Наприклад, це Донецька товарна біржа, Чернігівська обласна агропромислова біржа «Сівера», Чернівецька товарна біржа й ін.

Зауважимо, що в Україні товарні біржі історично були самокерованими організаціями. Але згодом був прийнятий ряд нормативно-правових актів, які передбачали можливість державного регулювання діяльності товарних бірж. Основний підхід до управління діяльністю товарних бірж в цьому випадку можна визначити як контрольоване самоврядування. Самоврядування, як основний принцип управління, знайшов своє вираження й у створенні об'єднань товарних бірж. Так, в Україні виникли Національна асоціація бірж України (НАБУ) та Союз аграрних бірж України (САБУ), які стали недержавними громадськими об'єднаннями.

НАБУ стала саморегульованою організацією на біржовому ринку України, до складу якої увійшли 8 основних аграрних та аграрно-сировинних бірж. Вони забезпечували основну частину біржового обігу країни. На цих біржах укладалися контракти як із традиційним біржовим товаром, так і з транспортними засобами, нерухомим майном тощо.

Використовуючи наявну державну статистичну інформацію і дані щорічної звітності НАБУ і САБУ, можна виявити основні тенденції розвитку біржового ринку України.

Негативним фактором функціонування біржового ринку України була наявність в структурі біржового товарообігу небіржових товарів: нерухомості, транспортних засобів тощо, причому доля нерухомості була досить значною. Це була одна з причин, за якою на перехідному до ринку етапі товарні біржі залишалися лише типовими оптовими посередниками, а тому слугували тільки місцем проведення звичайних аукціонів.

Зауважимо, що позитивною тенденцією динаміки структури біржових угод було постійне і значне зростання долі сільгосп-продукції, починаючи з 2000 р. У 2002 р. біржова торгівля України не була дуже активною і ще не відповідала загальноприйнятим біржовим критеріям, але структура біржового товарообігу значно наблизилась до світових стандартів.

Зазначимо, що поряд із законами значну роль у регулюванні торгово-біржової діяльності відігравали підзаконні нормативно-правові акти: Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України й ін. Так, Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування й функціонування аграрного ринку» від 6 червня 2000 р. став правовою основою

цілого ряду заходів щодо розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією [16].

Важлива роль належала також постановам і розпорядженням уряду. Так, основні напрями розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції були викладені в постанові Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р. № 1148 «Про заходи щодо вдосконалення регулювання ринку зерна» [17]. Крім цього, існував ще й ряд відомчих нормативно-правових актів, прийнятих різними міністерствами й комітетами.

В перехідний до ринку період основним методом ведення біржової торгівлі на товарних біржах України залишався публічний торг, заснований на принципах аукціону. Більш прогресивним був метод електронної торгівлі, що використовувався при укладанні біржових угод на багатьох товарних біржах у різних країнах. До переваг використання такого методу відносяться насамперед: швидкість обміну пропозиціями, можливість одночасного укладання угод на різних біржах у режимі реального часу, зниження фінансових витрат, виключення посередників й ін.

Всі ці фактори призвели до появи й у практиці біржової торгівлі в Україні електронних торгівельних систем (ЕТС). Так, наприклад, у 2002 р. на Придніпровській товарній біржі був створений модельований комплекс електронної біржової системи торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Варто зазначити, що основу Концепції розвитку ф'ючерсної біржової торгівлі в Україні також становило впровадження електронних біржових майданчиків, що дозволяли торгувати в режимі реального часу. Але треба підкреслити, що в перехідний період біржова торгівля з використанням ЕТС на товарних біржах України носила обмежений характер. Це багато в чому пояснювалося відсутністю досвіду й необхідної правової бази, яка б відображала специфіку цієї форми біржової торгівлі.

Зазначимо, що на початку ХХІ ст. загальна кількість товарних бірж в Україні продовжувала зростати. На 1 січня 2002 р. кількість бірж становила 429, а на 1 січня 2004 р. в Україні було зареєстровано вже 493 біржі (див. табл.). Розміщені такі біржі були майже в усіх обласних центрах, окремі з них навіть мали філії. Отже, в перехідний період за кількістю товарних бірж Україна перевершила багато розвинених країн

світу в т. ч. і США, але результати їхньої діяльності були не порівнянні. Зауважимо, що показники результатів діяльності товарних бірж у різних регіонах України досить сильно відрізнялися. Так, з понад 490 товарних бірж, зареєстрованих на території України, питома вага в загальній вартості укладених угод приходилася на 15–20 найбільш потужних бірж.

За станом на липень 2004 р. в Україні здійснювали практичну діяльність 274 товарні біржі, що становило 56 % від загальної кількості зареєстрованих. Із цього випливає, що великий кількісний показник бірж в Україні скоріше свідчив не про ефективність торгово-біржової діяльності, а про наявність цілого ряду проблем економічного й правового характеру.

Незначні обсяги біржової торгівлі на більшості товарних бірж України протягом ряду років стали наслідком втрати її пріоритетів при закупівлі або реалізації продукції й матеріально-технічних ресурсів. Як результат, підприємства й суб'єкти господарювання втратили інтерес до біржових структур, і в цей час біржовий бум за короткий період перетворився в проблему ефективності їх діяльності.

Отже, у 2002–2004 рр. товарні біржі України перебували у певній кризі, тому їх стан у той час можна визначити як фазу пошуку нових форм торгово-біржової діяльності, необхідності переходу від торгівлі реальним товаром до біржової торгівлі терміновими контрактами. Це у свою чергу вимагало відповідного правового забезпечення, що обумовлювало розробку нової правової моделі відносин у цій сфері господарювання.

Таким чином, підводячи підсумки, ми схильні стверджувати, що:

1. В перехідний до ринку період в Україні місце товарної біржі залишалося досить невизначеним. Більше того, в Україні перші кроки становлення організованого ринку сировини були зроблені під знаком боротьби із біржею. В цей період трансформаційні процеси в економіці України відбувалися досить хаотично і призводили до непередбачуваних результатів, а державне втручання не завжди було адекватним.

2. Незважаючи на всі аргументи безумовної привабливості й переваги біржової торгівлі, її розвиток в перехідний період залишався слабким і навіть примітивним. Товарні біржі України не виконували свої регуляторні функції. В Україні в цей час

біржова торгівля реальним товаром носила домінуючий характер, що було характерним для країн, що розвиваються.

3. В Україні на початку XXI ст. спостерігалася криза універсальної товарної біржі як інституту ринку. Причинами цієї кризи були відсутність у держави цілісної концепції становлення товарних бірж, недосконалість біржового законодавства, наявність небіржового товару у біржовому обороті, прискорений розвиток кількості бірж на фоні повільного розвитку основних активів в цілому.

4. В Україні у цей період не відбулося відновлення ринкової біржової культури та наукової школи, була відсутня підготовка нового покоління фахівців, здатних діяти у динамічному біржовому середовищі.

Визначаючи напрями розвитку біржового ринку в Україні, необхідно створити належні політичні, економічні, правові та інші умови становлення товарної біржі, яка в свою чергу допоможе структурувати і сам ринок. Розробка заходів з активізації біржової діяльності й приведення її у відповідність до світових стандартів можлива тільки на основі аналізу головних тенденцій і проблем розвитку українських товарних бірж.

Література та джерела

1. Товарні біржі в Україні : аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / за ред. Саблука П. Т., Шпичака О. М. — К. : ВІПОЛ, 1997. — 278 с.
2. Губський Б. В. Біржові технології ринку / Б. В. Губський. — К. : Норапрінт, 1997. — 296 с.
3. Єценко Є. П. Біржа : функції і засади / Є. П. Єценко // Економіка України. — 1994. — № 3. — С. 16–19.
4. Пилипчук В. Товарні біржі в процесі оптової торгівлі / В. Пилипчук // Економіка України. — 1993. — № 9. — С. 62–66.
5. Моїсєєв Ю. О. Поняття та ознаки біржових угод, які укладаються на товарних біржах / Ю. О. Моїсєєв // Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка й право. — 1999. — № 3. — С. 42–46.
6. Чуркин А. Загальна характеристика біржових угод / А. Чуркин // Підприємництво, господарство й право. — 2002. — № 12. — С. 30–34.
7. Мищук Г. Товарные биржи Украины : тенденции и проблемы развития / Г. Мищук // Экономика Украины. — 2005. — № 4. — С. 47–54.
8. Барабаш О. Товарна біржа — не нотаріальна контора / О. Барабаш, О. Пилипко // Право України. — 1997. — № 7. — С. 5–7.

9. Моїсєєв Ю. О. Деякі питання правового регулювання торгово-біржової діяльності / Ю. О. Моїсєєв // Правничий часопис Донецького університету. — 1998. — № 1(2). — С. 70–72.
10. Статистичний щорічник України за 2002 рік / [за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. В. А. Головка]. — К.: Консультант, 2003. — 663 с.
11. Про товарну біржу : закон України від 10 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 10. — Ст. 139.
12. Про державну комісію з питань організації біржового сільськогосподарського ринку : Постанова Кабінету Міністрів України № 425 від 11 квітня 1996 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-96-n>
13. Про Концепцію розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України № 848 від 5 серпня 1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-97-n>
14. Статистичний щорічник України за 2004 рік / [за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. В. А. Головка]. — К.: Консультант, 2005. — 588 с.
15. Селезнёв В. В. Основы рыночной экономики : Власть. Право. Предпринимательство. Финансы. Налоги. Маркетинг. Менеджмент. Торговля. Реклама. Преступность : Учебное пособие / В. В. Селезнёв. — К. : А. С. К., 1999. — 544 с.
16. Про заходи щодо забезпечення формування й функціонування аграрного ринку : Указ Президента України від 6 червня 2000 р. № 767 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 23 — Ст. 931.
17. Про заходи щодо вдосконалення регулювання ринку зерна : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р. № 1148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1148-2000>

REFERENCES

1. SABLUK, P. T. & SHPYCHAK, O. M. (1997) *Tovarni birzhi v Ukraini: analiz diyal'nosti, zakonodavche pole, perspektivy rozvytku — Commodity Exchanges in Ukraine: Analysis of Activity, Legislative Field, Prospects of Development*. Kyiv: VIPOL (in Ukrainian).
2. HUBS'KYI, B. V. (1997) *Birzhovi tekhnolohiyi rynku — Market Exchange Technologies*. Kyiv: Noraprint (in Ukrainian).
3. YESHCHEENKO, Ye. P. (1994) *Birzha: funktsiyi i zasady — The Exchange: Functions and Principles. Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*. 3. p. 16–19 (in Ukrainian).
4. PYLYPCHUK, V. (1993) *Tovarni birzhi v protsesi optovoyi torhivli — Commodity Exchanges in the Wholesale Process. Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*. 9. p. 62–66 (in Ukrainian).
5. MOISYEV, Yu. O. (1999) *Ponyattya ta oznaky birzhovykh uhod, yaki ukladayut'sya na tovarnykh birzhakh — Concepts and Attri-*

- butes of Exchange Deals Transacted on Commodity Exchanges. *Visnyk Donets'koho Universytetu. Seriya V. Ekonomika y Pravo. — Herald of the Donetsk University. Series B. Economy and Legislation*. 3. p. 42–46 (in Ukrainian).
6. CHURKYN, A. (2002) Zahal'na kharakterystyka birzhovykh uhod — General Characteristic of Exchange Deals, *Pidpryyemnytstvo, Hospodarstvo y Pravo — Enterprise, Economy and Legislation*. 12: 30–34 (in Ukrainian).
 7. MISHHUK, G. (2005). Tovarnye birzhi Ukrainy: tendencii i problemy razvitija — Commodity Exchanges of Ukraine: Tendencies and Problems of Development. *Ekonomika Ukrayiny — Economy of Ukraine*. 4. p. 47–54 (in Russian).
 8. BARABASH, O. & Pylypko, O. (1997) Tovarna birzha — ne notarial'na kontora — Commodity Exchange is not a Notarial Office. *Pravo Ukrayiny — Legislation of Ukraine*. 7. p. 5–7 (in Ukrainian).
 9. MOISYEYEV, Yu. O. (1998) Deyaki pytannya pravovoho rehulyuvannya torhovo-birzhovoyi diyal'nosti — Some Questions of the Legal Adjusting of Trade-Exchange Activity. *Pravnychyy Chasopys Donets'koho Universytetu — Legislative Journal of the Donetsk University*. 1(2). p. 70–72 (in Ukrainian).
 10. *Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2002 rik — Annual Statistics of Ukraine for 2002*. (2003) Kyiv: Konsul'tant (in Ukrainian).
 11. UKRAINE. *Zakon Ukrayiny vid 10 hrudnya 1991 r. Pro tovarnu birzhu — Law of on December 10, 1991. On the Commodity Exchange: St. 139*. (1992) Kyiv: Herald of the Parliament of Ukraine (in Ukrainian).
 12. UKRAINE. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 425 vid 11 kvitnya 1996 r. Pro derzhavnu komisiyu z pytan' orhanizatsiyi birzhovoho sil's'kohospodars'koho rynku — Resolution of the Government of Ukraine on April 11, 1996. About the State Commission on the Tasks of Organization of Agricultural Market Exchange: No. 425*. (1996) Kyiv. Available from: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-96-n> (in Ukrainian).
 13. UKRAINE. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 848 vid 5 serpnya 1997 r. Pro Kontseptsiyu rozvytku birzhovoho rynku sil's'kohospodars'koyi produktsiyi — Resolution of the Government of Ukraine on August 5, 1997. On the Conception of Agricultural Products Exchange Market Development: No. 848*. (1997) Kyiv. Available from: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-97-n> (in Ukrainian).
 14. *Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2004 rik — Annual Statistics of Ukraine for 2004*. (2005) Kyiv: Konsul'tant (in Ukrainian).
 15. SELEZNIJOV, V. V. (1999) *Osnovy rynochnoj jekonomiki: Vlast'. Pravo. Predprinimatel'stvo. Finansy. Nalogi. Marketing. Menedzhment. Torgovlja. Reklama. Prestupnost' — Fundamentals of Market Economy: Power, Legislation, Enterprise, Finance, Taxes, Marketing, Management, Trade, Advertisement, and Criminality*. Kyiv: A. S. K. (in Russian).

16. UKRAINE. *Ukaz Prezzydenta Ukrayiny vid 6 chervnya 2000 r. № 767. Pro zakhody shchodo zabezpechennya formuvannya y funktsionuvannya ahrarnoho rynku — Decree of the President of Ukraine on August 6, 2000. On the Measures in Relation to Providing of Forming and Functioning of Agrarian Market: No. 767. St. 931. (2000) Kyiv: Official Herald of Ukraine (in Ukrainian).*
17. UKRAINE. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 1148 vid 20 lypnya 2000 r. Pro zakhody shchodo vdoskonalennya rehulyuvannya rynku zerna — Resolution of the Government of Ukraine on July 20, 2000. On the Measures in Relation to Perfection of Adjusting of Market of Grain : No. 1148. (2000) Kyiv. Available from: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1148-2000> (in Ukrainian).*

Надійшла до редакції 2 жовтня 2014 р.

УДК 351:316.362

К. Г. Арабаджи

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ, З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ

Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
Генуезька, 22, Одеса, 650009, Україна

Арабаджи Катерина Георгіївна, здобувач кафедри філософських та соціально-політичних наук, e-mail: 349326548@qip.ru

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються сімейні відносини з метою регулювання та розвитку інституту сім'ї. Аналізується зарубіжний досвід, котрий заснований на соціально-демографічних, гендерних фінансово-матеріальних аспектах вирішення питання. З огляду на зазначені напрями регулювання проблематики сім'ї актуальним видається дослідження її виникнення та сучасного стану у світовому масштабі. При актуалізації сімейної проблематики вибудувалися різні моделі сімейної політики держав. Одні дослідники класифікували моделі з точки зору характеру, напрямків і термінів реформ; інші — контролю і підтримки з боку держави. Класичними моделями сімейної політики є: Великобританія (модель невтручання), Франція (пронаталістська модель), Німеччина (протрадиційна модель), Швеція (модель вирівнювання). І на сьогодні